
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Tous Gutiérrez, Clara; Sordé Martí, Maria Teresa, dir. La “legalització” de la violació de drets humans : el cas de les devolucions en calent a la frontera sud espanyola. 2025. (Grau en Relacions Internacionals)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/321284>

under the terms of the license

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Treball de Fi de Grau

Títol: La “legalització” de la violació de drets humans: el cas de les devolucions en calent a la frontera sud espanyola

Autora: Clara Tous Gutiérrez

Tutora: Teresa Sordé Martí

Data: maig del 2025

Grau en: Relacions Internacionals

*Perquè la dignitat humana no té fronteres:
no hi ha persones il·legals i la migració no és un delicte.*

RESUM

Aquest treball analitza la pràctica de les devolucions en calent a la frontera sud d'Espanya, amb especial atenció als casos de Ceuta i Melilla, des d'una perspectiva de drets humans. A partir de la pregunta de recerca sobre la compatibilitat entre control fronterer, sobirania estatal i respecte als drets fonamentals, el treball combina una anàlisi teòrica i empírica per examinar la legalitat, la legitimitat i les conseqüències polítiques d'aquestes actuacions.

El marc teòric integra el dret internacional dels drets humans, la teoria de la segurització, la biopolítica i la necropolítica i es complementa amb una revisió documental i l'estudi de tres casos: les tragèdies del Tarajal (2014) i Melilla (2022) i el cas N.D. i N.T. contra Espanya al TEDH. Els resultats evidencien que les devolucions en calent són una pràctica estructural i institucionalitzada, legalitzada per la Llei orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana (coneguda com la Llei Mordassa), però incompatible amb els compromisos internacionals subscrits per l'Estat espanyol.

A més, es constata una absència de mecanismes efectius de supervisió, així com una impunitat institucional sostinguda per un discurs de la seguretat que deshumanitza la mobilitat. Finalment, el treball proposa alternatives per a un model mixt de gestió fronterera, el qual garanteixi tant la sobirania com la protecció efectiva dels drets humans i la dignitat humana.

Paraules clau: devolucions en calent, drets humans, frontera sud, sobirania estatal, securització, Llei Mordassa, Estat espanyol, Ceuta, Melilla.

RESUMEN

Este trabajo analiza la práctica de las devoluciones en caliente en la frontera sur de España, con especial atención a los casos de Ceuta y Melilla, desde una perspectiva de derechos humanos. A partir de la pregunta de investigación sobre la compatibilidad entre control fronterizo, soberanía estatal y respeto a los derechos fundamentales, el trabajo combina un análisis teórico y empírico para examinar la legalidad, la legitimidad y las consecuencias políticas de estas actuaciones.

El marco teórico integra el derecho internacional de los derechos humanos, la teoría de la securitización, la biopolítica y la necropolítica y se complementa con una revisión

documental y el estudio de tres casos: las tragedias de El Tarajal (2014) y Melilla (2022), y el caso N.D. y N.T. contra España en el TEDH. Los resultados evidencian que las devoluciones en caliente son una práctica estructural e institucionalizada, legalizada por la Ley Orgánica 4/2015, de 30 de marzo, de protección de la seguridad ciudadana (conocida como la Ley Mordaza), pero incompatible con los compromisos internacionales suscritos por el Estado español.

Además, se constata una ausencia de mecanismos efectivos de supervisión, así como una impunidad institucional sostenida por un discurso de la seguridad que deshumaniza la movilidad. Finalmente, el trabajo propone alternativas para un modelo mixto de gestión fronteriza, el cual garantice tanto la soberanía como la protección efectiva de los derechos humanos y la dignidad humana.

Palabras clave: devoluciones en caliente, derechos humanos, frontera sur, soberanía estatal, securitización, Ley Mordaza, Estado español, Ceuta, Melilla.

ABSTRACT

This study analyzes the practice of hot returns at Spain's southern border, with a particular focus on the cases of Ceuta and Melilla, from a human rights perspective. Based on the research question regarding the compatibility between border control, state sovereignty, and respect for fundamental rights, the work combines theoretical and empirical analysis to examine the legality, legitimacy, and political consequences of these actions.

The theoretical framework integrates international human rights law, securitization theory, biopolitics, and necropolitics. This is complemented by a documentary review and the study of three cases: the tragedies of El Tarajal (2014) and Melilla (2022), and the case of N.D. and N.T. v. Spain before the ECHR. The results demonstrate that hot returns are a structural and institutionalized practice, legalized by Organic Law 4/2015, of March 30, on the protection of public safety (known as the “Gag Law” or *Ley Mordaza*), but incompatible with the international commitments undertaken by the Spanish State.

Furthermore, the study reveals an absence of effective oversight mechanisms, as well as institutional impunity sustained by a security discourse that dehumanizes mobility. Finally, the work proposes alternatives for a mixed model of border management that

guarantees both sovereignty and the effective protection of human rights and human dignity.

Keywords: hot returns, human rights, southern border, state sovereignty, securitization, Gag Law, Spain, Ceuta, Melilla.

ÍNDIX DE CONTINGUTS

1. Introducció.....	1
2. Marc teòric.....	3
2.1. El dret internacional dels drets humans i la protecció de les persones migrants.....	3
2.2. Sobirania estatal i obligacions internacionals: el dilema del control fronterer.....	4
2.3. La segurització de la migració.....	5
2.4. Les devolucions en calent com a pràctica institucionalitzada a la frontera sud espanyola.....	6
3. Metodologia.....	8
3.1. Recollida de dades: criteris i procediment.....	8
3.2. Estudi de casos.....	10
3.3. Estratègia analítica: categories d'anàlisi.....	11
4. Resultats.....	12
4.1. Les devolucions en calent: pràctiques estructurals, continuades i legalitzades.....	12
4.2. Impunitat institucional i opacitat en el control fronterer.....	14
4.3. El discurs de la seguretat com a justificació de l'excepció.....	15
4.4. Propostes per a un model de control fronterer coherent amb els drets humans.....	16
5. Discussió i conclusions.....	20
6. Referències.....	23
7. Annexos.....	39
7.1. Annex I: taula dels casos documentats de devolucions en calent a la frontera sud espanyola.....	39
7.2.- Annex II: figures jurídiques de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social (LOEx)	46

7.3. Annex III: diagrama de PRISMA.....	47
--	-----------

ÍNDEX D'ABREVIATURES, ACRÒNIMS I SIGLES

Acrònim	Significat complet
LOEx	Llei Orgànica d'Estrangeria (Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social)
LO 4/2015	Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana
LO 1/1196	Llei Orgànica, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del Menor, de modificació parcial del Codi Civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil
Directiva 2013/33/UE	Directiva 2013/33/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 26 de juny de 2013, per la qual s'aproven normes per l'acollida dels sol·licitants de protecció internacional
Directiva 2008/115/CE	Directiva 2008/115/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 16 de desembre de 2008, relativa a normes i procediments comuns en els Estats membres per al retorn dels nacionals de tercers països en situació irregular
UE	Unió Europea
TEDH	Tribunal Europeu de Drets Humans
ONU	Organització de les Nacions Unides
ACNUR	Alt Comissariat de les Nacions Unides per als Refugiats
CEAR	Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat
SJM	Servei Jesuïta a Migrants
IOM (per les seves sigles en anglès)	Organització Internacional per a les Migracions
CCAR	Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat
FRA	Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea (Fundamental Rights Agency)
PIDCP	Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics
CEDH	Conveni Europeu de Drets Humans
CDI	Convenció sobre els drets de l'infant
DUDH	Declaració Universal dels Drets Humans

UNCAT (per les seves sigles en anglès)	Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants
AIJDR-Europa	Associació Internacional de Jutges sobre el Dret dels Refugiats d'Europa

1. Introducció

El divendres 24 de juny de 2022, la frontera entre Nador (Marroc) i Melilla (Espanya) va ser escenari d'una de les pitjors tragèdies migratòries de la història recent a l'Estat espanyol. Almenys 37 persones van morir i 470 van ser retornades sumàriament al Marroc, enmig d'una actuació conjunta de les forces de seguretat marroquines i espanyoles (Elorduy, 2024; Senante, 2023; Martínez, 2023). Sense procediment legal ni garanties jurídiques, centenars de persones van ser exposades a situacions d'asfíxia, violència i desatenció mèdica, en un episodi que exemplifica la impunitat institucional amb què opera el control fronterer a la frontera sud (Senante, 2023; CEAR, 2024; Morales, 2023). La presència i participació activa de les autoritats frontereres espanyoles en aquests fets posa de manifest la dimensió estructural d'aquesta violència (Elorduy, 2024; Senante, 2023; Border Forensics, 2025; Cruz, 2024).

Tanmateix, aquest succés no és aïllat. El febrer de 2014, a la platja del Tarajal (Ceuta), la Guàrdia Civil va disparar bales de goma contra persones que intentaven arribar nedant a territori espanyol, causant la mort de 14 d'elles i la devolució sumària de 23 més, sense cap procediment formal (CEAR, 2025; Yáñez Suárez, 2021; CCAR, s.d.). En ambdós casos, les devolucions van ser immediates, sense cap mena de procediment legal, en clara vulneració dels drets fonamentals.

Aquest patró repressiu s'ha institucionalitzat mitjançant les anomenades *devolucions en calent*¹, una pràctica que consisteix en la immediata entrega de persones migrants a les autoritats marroquines, sense identificació, assistència jurídica, ni valoració de les seves circumstàncies individuals (Martínez Escamilla, Sánchez Tomás et al., 2014; García Vitoria, 2024; Martínez Escamilla i Sánchez Tomás, 2019; Martínez Escamilla, Sánchez Tomás et al., 2015). Tot i que aquestes actuacions vulnereu el dret internacional dels drets humans, van ser formalitzades el 2015 amb la Disposició Final Primera de la LO 4/2015 (BOE, 2015), coneguda com la Llei Mordassa² (Blanco, 2021; Yáñez Suárez, 2021), sota la justificació del control fronterer i la sobirania estatal.

¹ S'ha de tenir en compte que el procés de *devolució* i el procés de *devolució en calent* són dues figures jurídiques diferents. Aquestes figures jurídiques de la Llei Orgànica 4/2000 s'expliquen en l'Annex II.

² La *Llei Mordassa* (LO 4/2015) va entrar en vigor l'1 de juliol de 2015. Tot i que el seu objectiu declarat és la seguretat pública, ha estat àmpliament criticada per organismes nacionals i internacionals per limitar drets fonamentals com la llibertat d'expressió, reunió i manifestació. La llei atorga àmplies facultats a la policia en la imposició de sancions administratives i estableix un sistema de multes elevades per a diverses infraccions, incloent-hi la desobediència a l'autoritat o les manifestacions no comunicades. Ha tingut alguns

Des del 2003 (Sánchez, 2017), s'han documentat milers de devolucions en calent, arribant a 4.000 casos només el 2021³. Això no és esporàdic, sinó una política d'Estat avalada pel Ministeri de l'Interior i la UE, que prioritza el control migratori extern i la contenció (CEAR, 2024; Fuentes Lara i Fanjul, 2024). Aquest enfocament crea un règim de mobilitat desigual, on la llibertat de moviment és un privilegi i la migració del Sud global és vista com una amenaça (Fuentes Lara i Fanjul, 2024), no un fenomen humà. Tot i que els Estats tenen la potestat del control de les fronteres (Velasco, 2020; Mangas Martín, 2021; Moreno-Lax, 2018), han de fer-ho respectant els drets humans internacionals, fet que implica garantir la dignitat, vida i integritat física de tothom, independentment del seu origen o situació migratòria (OHCHR, s.d.).

Davant d'aquest escenari es formula la següent pregunta de recerca:

Com poden compatibilitzar-se el control fronterer i la sobirania estatal amb el respecte als drets humans en el cas de les devolucions en calent a la frontera sud d'Espanya?

L'objectiu principal de l'estudi és la descoberta de les motivacions de l'Estat espanyol en l'ús de la violència sobre les persones que intenten creuar les tanques fronteres entre Espanya i el Marroc. Alhora, també s'aborden tres objectius específics: (1) revisar la legalitat i legitimitat de les devolucions en calent a la llum del dret internacional; (2) identificar els mecanismes de responsabilitat institucional o la seva absència; i (3) proposar alternatives per a una gestió fronterera respectuosa amb els drets humans.

La recerca es durà a terme mitjançant una anàlisi que combinarà tècniques quantitatives i qualitatives. Amb l'estudi de casos, s'observarà si els processos derivats de les devolucions en calent es reproduïxen en diferents ocasions i si això respon a una lògica teòrica, un marc legal establert, o si hi interfereixen altres causes alternatives com irregularitats administratives, interessos polítics o pressions socials.

intents de reforma, però els seus aspectes més polèmics, com la discrecionalitat policial i les restriccions a les llibertats, continuen vigents (Urías, 2022).

³ Dades analitzades en un Excel d'elaboració pròpia que es mostra a l'Annex I del document. Aquesta investigació s'ha analitzat a través de notícies de premsa nacional i informes d'ONGs i organitzacions pels drets humans.

2. Marc teòric

La recerca d'aquesta investigació parteix de la constatació que les devolucions en calent, tot i estar legitimades legalment per l'Estat espanyol, vulneren principis fonamentals del dret internacional dels drets humans. Conseqüentment, per abordar aquesta contradicció, el marc teòric adopta una perspectiva multidimensional que articula tres eixos analítics: el marc jurídic internacional, la tensió entre sobirania i drets i les lògiques polítiques que legitimen la violència institucional.

2.1.- El dret internacional dels drets humans i la protecció de les persones migrants

El dret internacional dels drets humans estableix un conjunt de normes imperatives que vinculen els Estats i protegeixen la dignitat inherent de tota persona, independentment de la seva situació administrativa o de la seva nacionalitat (Nacions Unides, s.d.a). Aquest marc jurídic es fonamenta en la idea que els drets humans són universals, indivisibles i interdependents i que la seva aplicació ha de ser garantida en tot moment (Nacions Unides, s.d.b), incloses les situacions de control fronterer i política migratòria.

Entre les garanties fonamentals del dret internacional es troba el dret a sol·licitar asil en cas de persecució (AIJDR-Europa, 2018), reconegut per l'article 14 de la DUDH (Nacions Unides, 1948) i desenvolupat per instruments posteriors. També es reconeix el dret a un recurs efectiu davant de vulneracions de drets fonamentals, establert a l'article 13 del PIDCP (Nacions Unides, 1966; Hernández Moreno, 2024). Dins del conjunt de normes de *ius cogens*⁴ (Assamblea General de les Nacions Unides, 2019), s'inclou la prohibició absoluta de la tortura i dels tractes cruels, inhumans o degradants. Aquest principi es recull a l'article 5 de la DUDH, a l'article 7 del PIDCP i, de manera vinculant, a l'article 3 de la UNCAT (Nacions Unides, 1948, 1966, 1984). Aquesta última estableix que cap persona pot ser retornada a un país on hi hagi "raons fundades" per creure que podria ser sotmesa a tortura, sense que hi pugui haver excepcions, ni tan sols en situacions

⁴ Les normes de *ius cogens* són les normes imperatives del dret internacional general. És a dir, són normes acceptades i reconegudes per la comunitat internacional d'Estats en el seu conjunt com a norma que no admet derogació i que només pot ser modificada per una norma ulterior de dret internacional general que tingui el mateix caràcter. Aquestes normes reflecteixen i protegeixen els valors fonamentals de la comunitat internacional, són jeràrquicament superiors a altres normes de dret internacional i són universalment aplicables. Les principals característiques d'aquestes normes són: imperatives i no derogables, jerarquia superior, acceptació i reconeixement universal i conseqüències de la seva violació. Alguns exemples són: la prohibició de la tortura o la prohibició del genocidi (Assamblea General de les Nacions Unides, 2019).

d'emergència o risc per a la seguretat (BOE, 1987; OHCHR, s.d.). En aquesta mateixa línia, el principi de no devolució (*non-refoulement*), també considerat de *ius cogens*, prohibeix el retorn de persones a llocs on puguin ser objecte de persecució o tractes inhumans. Obliga els Estats a garantir l'accés a un procediment individualitzat abans de qualsevol mesura de retorn o expulsió, incloses les situacions d'emergència o pressió migratòria (ACNUR, 2007; AIJDR-Europa, 2018; OHCHR, s.d.).

En l'àmbit europeu, aquests principis es reforcen amb l'article 18 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, que reconeix el dret d'asil, i amb els articles 19.1 i 19.2, que prohibeixen explícitament les expulsions col·lectives i els trasllats a països no segurs (BOE, 2010b; Parlament Europeu, 2000). Aquest conjunt normatiu exigeix a l'Estat garantir procediments individualitzats, accés a assessorament legal i mecanismes efectius de supervisió abans de qualsevol mesura de devolució o expulsió.

2.2.- Sobirania estatal i obligacions internacionals: el dilema del control fronterer

El control de les fronteres constitueix una expressió central de la sobirania estatal (Velasco, 2020). Aquest principi fonamental del dret internacional reconeix als Estats la competència exclusiva per exercir autoritat sobre el seu territori, incloent-hi la facultat de decidir qui pot accedir-hi i sota quines condicions (Mangas Martín, 2021; Moreno-Lax, 2018). No obstant això, aquest poder no és absolut: està subjecte a les limitacions imposades pel dret internacional dels drets humans i del dret de refugi, que estableixen obligacions vinculants orientades a protegir la vida, la integritat física i el dret a la protecció internacional (Gammeltoft-Hansen, 2011; ACNUR, 2007).

A més, les obligacions internacionals s'han estès més enllà de les fronteres territorials (Mangas Martín, 2021). El dret internacional ha ampliat la noció de jurisdicció per incloure aquelles situacions en què l'Estat exerceix control efectiu sobre persones fora del seu territori, com operacions en aigües internacionals, centres de detenció a tercers països o mitjançant la col·laboració amb agències com Frontex (Gammeltoft-Hansen et al., 2011; Moreno-Lax, 2018). Aquesta ampliació busca evitar que l'autoritat estatal s'exerceixi en un buit legal i garanteixi la protecció dels drets més enllà de les fronteres formals (Gammeltoft-Hansen, 2011).

Tanmateix, en la governança migratòria actual, molts Estats han desenvolupat estratègies orientades a preservar el control fronterer, tot eludint les responsabilitats derivades del dret internacional. Entre aquestes pràctiques destaca l'externalització del control migratori, entesa com el desplaçament de les funcions de control, interceptació o acollida cap a països tercers, a través d'acords bilaterals, operacions militars o polítiques de contenció fora del territori europeu (Gammeltoft-Hansen, 2011). Aquesta pràctica busca evitar l'activació de garanties legals, minimitzant així la responsabilitat jurídica dels Estats i restringir l'accés de les persones migrants a procediments de protecció (Gammeltoft-Hansen et al., 2011). Aquesta creació deliberada d'espais d'impunitat i absència de garanties jurídiques es correspon amb el concepte de "zona d'excepció jurídica", on la suspensió del dret ordinari redueix les persones migrants a una "nuda vida" desprotegida davant el poder sobirà (Agamben, 1998).

2.3.- La securitització de la migració

En el context de les polítiques migratòries contemporànies, la migració ha deixat de ser tractada principalment com un fenomen social vinculat als drets humans per esdevenir, progressivament, un assumpte de seguretat. Aquesta transformació conceptual ha estat analitzada a través de la teoria de la securitització, desenvolupada per l'Escola de Copenhaguen, que argumenta que determinats fenòmens socials són convertits en amenaces mitjançant actes discursius que apel·len a la supervivència col·lectiva, més enllà de si el perill és real o construït (Buzan & Waever, 2009; Orozco Restrepo, 2000). En aquest sentit, la migració es configura políticament com una amenaça a la sobirania, legitimant així l'ús de mesures excepcionals, sovint restrictives o contràries als drets fonamentals.

Aquest procés de securitització es veu reforçat per un discurs polític i mediàtic que presenta la mobilitat internacional, especialment la provinent del Sud global, com una "invasió", una crisi desbordada o una amenaça a l'estabilitat nacional (Wodak, 2015; Fuentes Lara i Fanjul, 2024). Aquestes representacions contribueixen a generar una percepció de por, urgència i desbordament, construint un consens social al voltant de polítiques de tancament, dissuasió i exclusió (Carrera & Stefan, 2020).

Alhora, aquests enfocaments s'emmarquen dins de categories analítiques com la biopolítica i la necropolítica, les quals exploren la relació entre poder, vida i mort. Segons

la concepció foucaultiana de la biopolítica, el poder modern no només reprimeix, sinó que gestiona la vida, regula els cossos i determina qui pot viure i com (Castro Orellana & Chamorro Sánchez, 2021; Vázquez Arredondo, 2024). La necropolítica, en canvi, planteja com els Estats i les institucions poden determinar qui pot ser deixat morir, convertint determinats cossos en sacrificables (Mbembe, 2003; Fuentes Díaz, 2022). Aplicat al control migratori, aquest marc permet entendre com l'exclusió i la indiferència institucional davant del patiment de les persones en trànsit no són accidents, sinó resultats estructurals d'un sistema polític que distribueix de manera desigual la vulnerabilitat.

2.4.- Les devolucions en calent com a pràctica institucionalitzada a la frontera sud espanyola

Les fronteres de Ceuta i Melilla constitueixen les úniques fronteres terrestres de la UE amb el continent africà. Aquesta posició geoestratègica les converteix en un punt clau per a les polítiques de control migratori, tant d'Espanya com de la mateixa UE (Consell Europeu i Consell de la Unió Europea, s.d.; Martínez Escamilla, 2021). Aquesta realitat ha generat una resposta institucional centrada en la seguretat i el control de fluxos migratoris, intensificada des de l'entrada en vigor de l'Acord de Schengen el 1995 (Ministerio del Interior, s.d.a) i materialitzada en la construcció i posterior reforçament de tanques frontereres a Ceuta i Melilla (Martínez Escamilla i Sánchez Tomás, 2019).

En aquest context de militarització i externalització de fronteres, sorgeix la pràctica de les *devolucions en calent*, definida com l'actuació de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat espanyol consistent en l'entrega extrajudicial de ciutadans estrangers interceptats en territori de sobirania espanyola a les autoritats marroquines (Martínez Escamilla, Sánchez Tomás et al., 2014; García Vitoria, 2024; Martínez Escamilla i Sánchez Tomás, 2019; Martínez Escamilla, Sánchez Tomás et al., 2015). És a dir, les Forces i Cossos de Seguretat espanyols detenen als ciutadans estrangers ja en territori nacional o intentant accedir a ell i els entreguen de forma sumària a les autoritats marroquines, sense identificar a la persona, donar tràmit d'audiència, assistència lletrada i possibilitat de control judicial d'aquesta actuació (Martínez Escamilla, 2021). El seu caràcter sumari i col·lectiu contravé els estàndards mínims del dret internacional dels drets humans i del dret de refugi.

Aquest tipus d'actuació ha estat denunciada⁵ per incompliment dels drets fonamentals reconeguts tant en l'ordenament jurídic espanyol, en particular el dret a la tutela judicial efectiva (art. 24 de la Constitució Espanyola) (BOE, 1978), com en diversos instruments internacionals de drets humans. A diferència dels mecanismes legals establerts, com la denegació d'entrada, l'expulsió i la devolució⁶, les devolucions en calent es caracteritzen per l'absència total de garanties procedimentals (BOE, 1978; Martínez Escamilla i Sánchez Tomás, 2019).

Tot i aquestes vulneracions, el 2015 el legislador espanyol va introduir un règim jurídic especial per a les fronteres de Ceuta i Melilla mitjançant la Disposició Final Primera de la LO 4/2015⁷ (BOE, 2015), informalment coneguda com la *Llei Mordassa*. Aquesta disposició fou interpretada com una resposta legal a una pràctica ja existent, amb l'objectiu de dotar de cobertura normativa les devolucions sumàries que es produïen a les tanques (Martínez Escamilla et al., 2015; Portal Jurídic de Catalunya, s.d.; BOE, 2015).

⁵ Actuació denunciada per part d'ONGs i altres organitzacions pels drets humans, tant nacionals com internacionals. Aquests organismes s'argumenten durant l'anàlisi de la investigació.

⁶ Explicació de les diferents figures jurídiques de la Llei d'Estrangeria 4/2000 en l'Annex II del treball.

⁷ S'afegeix una Disposició Addicional Desena a la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social (LOEx) que configura la Disposició Final Primera de règim especial de Ceuta i Melilla de la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana (LO 4/2015) (Portal Jurídic de Catalunya, s.d.).

3. Metodologia

Aquest treball busca respondre la pregunta de recerca central, la qual s'ha desglossat en diverses qüestions d'investigació per a guiar la seva anàlisi:

1. En què entren en contradicció la legislació espanyola (LOEx i LO 4/2015) i els tractats internacionals en matèria de drets humans i d'asil?
2. Com justifica l'Estat espanyol l'ús de devolucions en calent en nom de la sobirania i la seguretat?
3. Quins models internacionals de gestió fronterera han aconseguit compatibilitzar seguretat i protecció de drets humans? I quin impacte han tingut aquests models en la reducció de vulneracions de drets en contextos fronterers?
4. Com es podria formular un control fronterer més humà i que estigui d'acord amb els estàndards de drets humans internacionals i a la vegada que els Estats puguin exercir la sobirania de controlar els seus territoris?
5. Com es pot reconceptualitzar la frontera sud com a espai de garantia de drets i no com a buit jurídic?

El treball realitza una investigació teòrica i crítica sobre les devolucions en calent a la frontera sud d'Espanya, des d'una perspectiva de drets humans. La metodologia emprada és combinada (qualitativa i quantitativa), analitzant fonts jurídiques, acadèmiques, institucionals i periodístiques, i complementant-ho amb estudis de cas. La recerca parteix de la hipòtesi que aquestes devolucions no són esdeveniments aïllats, sinó una pràctica estructural amb una legalitat qüestionable i greus repercussions en els drets humans. Per corroborar-ho, s'ha efectuat una revisió de la literatura existent i un estudi de casos documentals per identificar patrons de vulneració i lògiques institucionals recurrents.

3.1.- Recollida de dades: criteris i procediment

El procés de recopilació de dades ha seguit el següent esquema:

1. Anàlisi de material empíric i extracció de dades qualitatives i jurídiques
 - 1.1 Anàlisi de la legislació vigent en matèria d'immigració i protecció nacional, cercada a través del BOE (LOEx, LO 4/2015 i Constitució Espanyola), com internacional i europea (DUDH, UNCAT, PIDCP, Directiva 2008/115/CE i Carta de Drets Fonamentals de la UE).

1.2 Anàlisi de material documental divers, incloent:

- Resolucions judicials, especialment la jurisprudència del TEDH en el cas N.D. i N.T. contra Espanya (sentències de 2017 i 2020).
- Articles d'opinió i notícies de premsa nacional i internacional que documenten pràctiques de devolucions en calent.
- Textos acadèmics i de recerca científica sobre dret internacional, migracions, sobirania i control fronterer, localitzats a través de bases de dades com la *Web of Science*, el Servei de Biblioteques de la UAB, revistes acadèmiques especialitzades (com Dialnet) i repositoris universitaris.
- Informes d'organismes internacionals i entitats de defensa dels drets humans, com l'ONU, ACNUR, la CEAR, Amnistia Internacional i el SJM.
- Testimonis publicats, com entrevistes a supervivents i relats documentats en mitjans de comunicació, els quals aporten una dimensió humana a l'anàlisi.
- Fonts doctrinals de pensament crític, vinculades a la biopolítica, la necropolítica i la teoria de la securització, consultades a través de bibliografia especialitzada.

S'ha utilitzat un diagrama de PRISMA⁸, que ha permès estructurar el procés de cerca, selecció i exclusió de documents. Aquest sistema ha establert criteris d'inclusió, com la rellevància temàtica, el caràcter científic o institucional de les fonts i l'any de publicació, alhora que ha exclòs fonts duplicades, de baixa fiabilitat o poc rellevants per aquest treball.

La cerca s'ha realitzat majoritàriament a través de bases de dades acadèmiques, portals jurídics i repositoris institucionals. Per localitzar les fonts s'han emprat paraules clau com *devolucions en calent*, *política migratòria espanyola*, *securització de la migració* i *biopolítica*, entre d'altres. Aquestes cerques s'han fet en tres idiomes, català, castellà i anglès, amb l'objectiu d'ampliar el ventall de resultats.

⁸ Es tracta d'una anàlisi anomenada *Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses* (PRISMA) que permet comprendre de manera ràpida els procediments bàsics utilitzats en la revisió i examinar el cribratge i la selecció d'estudis i textos acadèmics durant el transcurs del treball. El diagrama de PRISMA és troba en l'Annex III del treball.

La selecció de fonts ha prioritzat textos publicats a partir de l'any 2000, sobretot la literatura apareguda a partir de l'entrada en vigor de la LO 4/2015 i els esdeveniments que han marcat el debat públic i jurídic sobre les devolucions en calent, com la tragèdia del Tarajal (2014) o la massacre de Melilla (2022).

3.2.- Estudi de casos

Mitjançant l'anàlisi documental (que inclou tots els casos registrats de devolucions en calent per part de l'Estat espanyol) i l'estudi de casos concrets (Tarajal el 2014, Melilla el 2022 i el cas N.D. i N.T. contra Espanya), s'ha investigat si les devolucions en calent són processos sistemàtics i si responen a una lògica legal, buits normatius o causes alternatives (irregularitats, interessos polítics o racisme institucional). Per això, s'ha quantificat el nombre de devolucions en calent a la frontera sud espanyola des del 2003⁹ (data de la primera constància), analitzant-ne la data, el lloc, el nombre i la procedència de les persones expulsades, les vulneracions detectades i els mecanismes legals incomplets.

Tanmateix, aquesta recerca ha estat ingent, donada la manca d'informació oficial i transparència sobre les pràctiques de devolucions en calent. A causa d'aquesta important carència de dades (tals com nombre real de casos, de persones retornades sumàriament, de persones desaparegudes, de persones mortes a causa de les actuacions policials, entre d'altres), la informació serà esbiaixada, ja que no ha estat possible trobar dades completes des del 2003 fins avui. De fet, del 2004 al 2014, no hi ha dades documentades, tot i que entitats i organismes socials tenen constància de pràctiques continuades.

Aquest enfocament permet identificar no només les vulneracions concretes de drets, sinó també el marc jurídic i polític que les fa possibles, així com la manera en què aquestes pràctiques s'han anat normalitzant sota una aparent legalitat.

⁹ Aquesta anàlisi es troba en l'annex I del treball. S'ha cercat a través de notícies de premsa nacional i informes d'ONGs i organitzacions pels drets humans.

3.3.- Estratègia analítica: categories d'anàlisi

Les dades s'han analitzat a partir de cinc categories temàtiques coherents amb els objectius del treball:

1. Vulneracions de drets humans: identificació de pràctiques contràries al dret internacional.
2. Justificació jurídica i política: anàlisi del marc legal i dels discursos que sostenen les devolucions en calent.
3. Securitització i externalització: estudi de la lògica de control i del desplaçament de responsabilitats a tercers països.
4. Responsabilitat institucional i impunitat: revisió de l'absència de mecanismes de control i rendició de comptes.
5. Propostes alternatives i bones pràctiques: exploració d'alternatives per a un model de gestió fronterera a l'Estat espanyol basat en els drets humans.

Aquesta estratègia ha permès desenvolupar una anàlisi crítica sobre la naturalesa estructural d'aquestes pràctiques i formular recomanacions concretes per reformar-les.

4. Resultats

4.1.- Les devolucions en calent: pràctiques estructurals, continuades i legalitzades

L'anàlisi de les devolucions en calent a Ceuta i Melilla mostra que no són episodis puntuals, sinó una pràctica estructural i institucionalitzada, legalment tolerada. Lluny de garantir drets, el sistema de control fronterer espanyol ha desenvolupat mecanismes normatius i operatius que permeten l'expulsió immediata de persones migrants sense avaluació individualitzada ni accés a procediments d'asil (CEAR, 2017; Hernández Moreno, 2024). Les dades existents es relacionen a l'Annex I.

Entre els casos més greus i mediàticament visibilitzats hi ha les tragèdies del Tarajal (2014) i de Melilla (2022) on, entre ambdues massacres, van morir 51 persones a causa de les actuacions policials i 493 més van ser retornades al Marroc de forma immediata, sense accés a cap procediment¹⁰ (CEAR, 2025; Yáñez Suárez, 2021; CCAR, s.d.; IzquierdaDiario, 2022; Senante, 2023; Elorduy, 2024; Martínez, 2023). Diverses ONGs i organitzacions com Amnistia Internacional i Human Rights Watch han qualificat aquests fets de tractes inhumans i degradants, en clara vulneració del dret internacional (Senante, 2023; Human Rights Watch, 2022).

Tanmateix, aquest patró va més enllà dels casos extrems. Segons informes d'organitzacions com la CEAR, Amnistia Internacional i el SJM, entre d'altres¹¹ (CEAR, 2017; CEAR et al., s.d.; Amnistía Internacional, 2005; SJM, 2023; SJM, 2024), només el 2021¹² es van documentar més de 4.000 devolucions en calent, moltes d'elles afectant menors i sol·licitants d'asil. Aquest volum sostingut confirma que ens trobem davant d'una política d'Estat, institucionalitzada a través de la Disposició Final Primera de la LO 4/2015¹³, la qual legalitza una “zona d'excepció” a la frontera (Blanco, 2021; Yáñez Suárez, 2021).

¹⁰ Cal afegir que desenes de persones continuen desaparegudes arran d'ambdues tragèdies.

¹¹ Altres organitzacions que també denuncien la pràctica de les devolucions en calent són: Andalucía Acoge, APDHA, Caminando Fronteras, Coordinadora de Barrios, Asociación Elin, Federación SOS Racismo, Fundación Raíces, Centro Iridia, Noves Vies, Save the Children, Prodein i Coalición por Melilla.

¹² Dada analitzada en l'Annex I.

¹³ Aquesta esmena, la qual adopta un règim especial per Ceuta i Melilla, argumenta: “els estrangers que siguin detectats en la línia fronterera de la demarcació territorial de Ceuta o Melilla, intentant l'encreuament no autoritzat de la frontera de manera clandestina, flagrant o violenta, seran rebutjats a fi d'impedir la seva entrada il·legal a Espanya” (Portal Jurídic de Catalunya, s.d.).

Tot i apel·lar al dret internacional, la normativa espanyola permet esquivar garanties fonamentals mitjançant l'ús estratègic del concepte “rebuig en frontera” (Martínez Escamilla et al., 2015). Aquesta figura jurídica, introduïda amb la reforma de 2015, estableix un marc d'aparent legalitat que exclou garanties processals com la identificació individual o la sol·licitud d'asil. Així, s'instaura una excepció jurídica on els principis del dret administratiu i internacional queden suspesos per criteris de sobirania i seguretat, vulnerant el principi de no devolució (*non-refoulement*) i l'accés efectiu a protecció (Hernández Moreno, 2024).

Aquesta operació discursiva s'ha vist reforçada pel gir jurisprudencial del TEDH en el cas N.D. i N.T. contra Espanya (García Vitoria, 2024; Sánchez Tomás, 2018; Martínez Escamilla, 2021). El 13 d'agost de 2014, els demandats N.D. i N.T., juntament amb unes altres 70 persones procedents de països de l'Àfrica subsahariana, van escalar la tanca que separa Melilla del Marroc, entrant així a territori espanyol. Segons els demandants, després de ser detinguts immediatament per la Guàrdia Civil, van ser emmanillats i retornats al Marroc, on van ser lliurats a les autoritats marroquines (Sosa Navarro, 2020; Sánchez Tomás, 2018). Tot i que inicialment (2017) el TEDH va reconèixer la vulneració dels drets dels demandants (Ministerio de Justicia, 2017), la Gran Sala va acabar absolent l'Estat espanyol (2020) (Ministerio de Justicia, 2020), argumentant que els migrants havien accedit al territori de manera irregular i que tenien altres vies legals per demanar asil.

Aquest canvi de criteri ha estat criticat per invertir la responsabilitat, doncs en lloc de garantir protecció a qui és expulsat sense garanties, es considera que és la persona migrant qui ha actuat de manera il·legítima per no haver utilitzat vies regulars, quan sovint aquests canals són inexistents o inaccessibles (Sosa Navarro, 2020; García Vitoria, 2024; Martínez Escamilla, 2021). El desplaçament discursiu i jurídic, que trasllada la responsabilitat a les víctimes d'una pràctica estatal, exemplifica com el dret pot esdevenir un instrument d'exclusió (Sánchez Tomás, 2018). A més, aquesta problemàtica s'agreuja, ja que la normativa espanyola construeix un règim jurídic d'aparença garantista que, paradoxalment, legitima una pràctica vulneradora de drets. Aquesta arquitectura normativa contravé tant els tractats internacionals subscrits per Espanya com els estàndards del dret europeu, erosionant els principis de legalitat, proporcionalitat i protecció de la dignitat humana.

4.2.- Impunitat institucional i opacitat en el control fronterer

Les normatives espanyola i europea exigeixen mecanismes de control i revisió en matèria de drets humans a les fronteres (Ministerio del Interior, s.d.b; FRA, s.d.), però la realitat a la frontera sud demostra una absència de protocols operatius efectius per monitorar les actuacions policials. Les intervencions de la Guàrdia Civil i la Policia Nacional en contextos de rebuig en frontera no estan subjectes a protocols de supervisió externs ni a mecanismes sistematitzats de rendició de comptes (CEAR, 2017; Amnistia Internacional, 2005). No existeixen procediments operatius normalitzats que permetin registrar i auditar cada devolució, ni tampoc un sistema públic de dades accessibles que assegurí transparència. Conseqüentment, això impedeix verificar el respecte al dret d'asil o si hi ha hagut violència institucional (Bocanegra, 2018).

Els òrgans judicials, per la seva banda, mostren una limitació estructural per garantir l'accés efectiu a la justícia. Els casos del Tarajal i de Melilla exemplifiquen com, tot i l'existència de proves (imatges, vídeos, testimonis i informes d'ONGs), les causes han estat reiteradament arxivades per manca d'identificació individualitzada dels agents o per absència d'un vincle directe amb les víctimes (Martínez Escamilla et al., 2015; Senante, 2023; Vargas Martín, 2021). Així doncs, aquesta inactivitat processal no només genera frustració per a les persones afectades, sinó que consolida un precedent institucional de no-responsabilitat. A més, l'escassa presència d'actors independents acreditats a la frontera, com Defensor del Poble, ONGs o observadors internacionals (CEAR, 2017), impossibilita la documentació in situ de les devolucions, reforçant un sistema on les vulneracions poden quedar invisibilitzades.

A la dificultat s'hi afegeix la impossibilitat d'accedir a dades públiques, disponibles només de forma fragmentada a través de peticions oficials o informes d'entitats civils (SJM, 2023; Congrés dels Diputats, 2024; Bocanegra, 2018). Aquesta opacitat informativa propicia que els abusos es produeixin sense un control institucional real ni conseqüències legals o administratives. Això configura un sistema institucional fonamentat en la invisibilitat, la disgregació i l'absència de responsabilitat, soscavant els principis de control democràtic i de garantia dels drets bàsics.

4.3.- El discurs de la seguretat com a justificació de l'excepció

En paral·lel a l'opacitat institucional descrita anteriorment, el funcionament de les devolucions en calent es veu sostingut per un relat públic i institucional que construeix la frontera com un espai d'excepció normalitzada, on la suspensió de drets es presenta com a necessària per a la protecció de la comunitat (Orozco Restrepo, 2000). Aquest discurs, reproduït tant per les autoritats públiques com pels principals mitjans de comunicació, configura la mobilitat internacional com una amenaça a l'ordre públic, la sobirania i la identitat nacional, sobretot quan es tracta de persones provinents del Sud global (Vidal Avanzini, 2024; Wilhemi Aparicio, 2022). Termes com *invasió*, *onada migratòria* o *pressió a la tanca* apareixen de forma reiterada en declaracions oficials i titulars mediàtics (Ceuta ahora, 2024; Cembrero, 2022; VOX, 2022; Villar, 2022), activant imaginaris de por i urgència.

Aquest llenguatge deshumanitzador criminalitza la mobilitat i legitima la suspensió de drets fonamentals, naturalitzant l'ús de la força com a resposta legítima (Ferrer Martorell, 2024; Morales, 2023). A través de la categoria de *crisi migratòria*, es construeix un estat d'urgència permanent que justifica actuacions extraordinàries (Lamet, 2024; Wodak, 2015; Fuentes Lara i Fanjul, 2024), com les devolucions sumàries, tot i que el nombre d'arribades pugui ser gestionable. Així, el concepte de "crisi migratòria" no reflecteix una realitat objectiva, sinó una estratègia discursiva que construeix un estat d'excepció estructural.

Les conseqüències d'aquest discurs són tangibles, contribuint a la normalització social de la violència institucional, a la invisibilització de les víctimes i a l'acceptació pública d'una frontera militaritzada i excloent (Fuentes Lara i Fanjul, 2024). A més, aquest discurs deslegitima l'accés als drets en base a una jerarquització moral i racial de les vides, en què algunes persones són considerades protegibles i d'altres descartables (Wodak, 2015). En aquest context, l'Estat espanyol no només gestiona la mobilitat, sinó que decideix quines vides mereixen ser protegides i quines poden ser sacrificades, com evidencien les tragèdies del Tarajal i de Melilla.

4.4.- Propostes per a un model de control fronterer coherent amb els drets humans

Davant l'evidència recollida en aquest treball sobre la sistematització de les devolucions en calent, es proposen línies de reforma orientades a construir un sistema de control fronterer que combini el respecte pels drets humans amb l'eficiència institucional. Aquestes propostes s'articulen en tres eixos: exemples de bones pràctiques internacionals, recomanacions concretes per a l'Estat espanyol i el plantejament d'un model mixt basat en la legalitat, la transparència i els drets fonamentals.

Exemples internacionals de bones pràctiques

Tot i que escassos, alguns mecanismes a escala europea il·lustren intents parcials de supervisió i garanties en la gestió fronterera. Un exemple destacat és el Mecanisme de Supervisió Independent de Croàcia (IMM), creat el 2021 arran de les crítiques internacionals per devolucions il·legals a la ruta dels Balcans. Aquest mecanisme, impulsat pel Ministeri de l'Interior en col·laboració amb institucions acadèmiques i la Creu Roja croata, supervisa l'actuació de la policia fronterera (EUAA, s.d.; Onidi, 2022). Malgrat les seves limitacions, com el manteniment d'un llenguatge que criminalitza la mobilitat, el model evidencia la viabilitat d'un sistema de monitoratge institucionalitzat.

Pel que fa a la UE, institucions com la FRA han proposat la creació de mecanismes independents de supervisió a les fronteres per prevenir abusos i garantir el dret a un recurs efectiu (FRA, 2024), tot i que encara no existeix un sistema actiu i vinculant aplicable a tots els Estats membres.

D'altra banda, països com Bèlgica han dut a terme reformes legislatives per agilitzar els procediments d'asil (CEAR, s.d.b), però han fallat en la seva implementació, especialment durant la crisi post-COVID, en què no es va ampliar el sistema d'acollida malgrat l'augment de sol·licituds (Amnistia Internacional, 2025). Aquesta situació posa de manifest que disposar d'un marc normatiu avançat no és suficient si no es garanteixen recursos, voluntat política i mecanismes de control.

Recomanacions concretes per a l'Estat espanyol

Per tal de garantir que el model espanyol de control fronterer s'ajusti als compromisos internacionals i respecti els drets humans, es proposen les següents mesures prioritàries:

- **La derogació de la Llei Mordassa, concretament, de la seva Disposició Final Primera.** Aquesta secció suposa l'objecte d'estudi ja que és la que permet les

devolucions en calent, vulnerant directament el principi de no devolució i el dret a un procediment individualitzat (BOE, 2015, Blanco, 2021; Yáñez Suárez, 2021). Alhora, la seva eliminació no només revertiria aquesta situació il·legal, sinó que també respondria a les reiterades demandes de diverses entitats i organitzacions sindicals que denuncien els seus efectes repressius (A. J., 2024).

- **Reconeixement efectiu del dret a l'asil.** Garantir que tota persona que accedeixi a territori espanyol pugui sol·licitar protecció internacional amb garanties, com assistència jurídica gratuïta, traducció, accés a mecanismes de queixa i derivació a serveis especialitzats (Nacions Unides, 2021). Això implica també la formació continuada dels agents fronterers en drets humans i detecció de vulnerabilitats, prioritat necessària segons la CEAR (2017), doncs la política de blindatge de fronteres ha dificultat l'accés al dret d'asil, especialment a les fronteres sud.
- **Implementació de mecanismes de supervisió independents a les fronteres amb el Marroc.** Aquests mecanismes haurien d'estar formats per organitzacions de drets humans, institucions acadèmiques i representants de la societat civil, amb accés garantit a les operacions frontereres i facultat d'emetre informes públics (CEAR, 2017). A més, caldria millorar la transparència de les accions policials mitjançant la publicació regular de dades sobre devolucions i tracte a persones migrants, per tal de prevenir abusos (Lo Coco et al., 2021b).
- **Revisió de la política d'externalització de fronteres.** La pràctica d'externalitzar el control migratori a Estats com el Marroc, en el cas d'Espanya, és objecte de constant qüestionament. La raó principal és la seva manca de transparència i el risc significatiu de vulneracions dels drets humans associades. En conseqüència, la CEAR (s.d.a.) ha assenyalat com aquestes estratègies poden exacerbar els abusos i obstaculitzar greument l'accés de les persones migrants a procediments de protecció internacional.

Plantejament d'un model mixt de control fronterer basat en els drets humans i la seguretat

Es proposa una redefinició estructural del control fronterer, que no parteixi de la lògica binària entre seguretat i drets, sinó d'una gestió integrada que els faci compatibles. Aquesta proposta es fonamenta en tres principis operatius:

1. Gestió integrada de les fronteres amb enfocament de drets:

S'han d'incorporar protocols d'identificació, derivació, assistència legal i avaluació de vulnerabilitats en totes les actuacions frontereres. Cal garantir també la presència de traductors, personal mèdic i equips especialitzats, especialment per a menors d'edat, dones víctimes de violència de gènere o persones LGTBIQ+. Aquest enfocament coincideix amb les directrius de l'IOM sobre gestió integrada de fronteres (IOM, 2021), i amb les recomanacions recollides per Save the Children (Escorial et al., 2016), que denuncien la manca de protecció per a la infància migrant.

2. Cooperació internacional i regional per a la protecció coordinada:

El control de les fronteres, sobretot en l'àmbit europeu, no pot gestionar-se de manera aïllada (Díaz et al., 2024). S'han d'establir acords multilaterals estables, orientats a l'intercanvi d'informació, la coordinació d'estratègies de protecció i la garantia de canals legals de mobilitat (CEAR, 2017). Aquest fet implica, per exemple, col·laborar en l'establiment de mecanismes de reassentament i derivació humanitària, així com en la millora de les condicions als països de trànsit, sempre sota supervisió i dins del marc legal internacional. A més, cal vetllar perquè els acords bilaterals amb tercers països no deleguin la violació de drets, sinó que incorporin clàusules de control independent i rendició de comptes (EUAA, s.d.; ACNUR, 2007).

3. Formació contínua i especialitzada del personal fronterer:

Un sistema garantista exigeix que els agents encarregats del control fronterer disposin no només de coneixements tècnics, sinó també d'una formació sòlida en drets humans, dret d'asil i detecció de vulnerabilitats. Aquesta formació ha de ser obligatòria, continuada i supervisada per organismes independents. És necessari que la capacitació inclogui eines per detectar indicis de tràfic de persones, situacions de tortura o persecució, així com protocols diferenciats per a cada cas individualitzat. Models com els impulsats per la FRA (FRA, 2024), l'OIM (2023), l'AIJDR-Europa (2018) i el Relator Especial sobre els drets humans dels migrants de l'ONU (González Morales, 2021) constitueixen referents clars per a aquesta educació operativa i aplicada en drets humans.

Aquest model mixt no dilueix la responsabilitat estatal en matèria de seguretat, sinó que l'insereix dins d'un paradigma garantista i eficient, capaç de respondre als reptes migratoris sense erosionar l'Estat de dret. Davant la normalització de pràctiques

d'excepció, cal una governança fronterera basada en la legalitat, la prevenció i la protecció de la dignitat humana.

5. Discussió i conclusions

La pregunta de recerca d'aquest treball plantejava com poden compatibilitzar-se el control fronterer i la sobirania estatal amb el respecte als drets humans en el cas de les devolucions en calent. L'anàlisi realitzada ha evidenciat que, en el model espanyol actual, aquesta compatibilitat no es produeix ni des d'un punt de vista pràctic ni jurídic (Hernández Moreno, 2024). La frontera sud espanyola ha esdevingut un espai on la sobirania s'exerceix sovint a costa dels drets fonamentals, consolidant una arquitectura legal que permet la seva desactivació sota criteris d'excepcionalitat i seguretat (Martínez Escamilla et al., 2015).

Lluny de garantir el dret d'asil o el principi de no devolució, les devolucions en calent s'executen sense garanties mínimes com la identificació individual, l'assistència jurídica o el dret a ser escoltat (Martínez Escamilla, 2021). Aquestes pràctiques, articulades sota la figura legal del "rebuig en frontera", permeten l'expulsió immediata de persones migrants, especialment a Ceuta i Melilla, sense procediments que assegurin el respecte als drets reconeguts pel dret internacional (García Vitoria, 2024). El marc jurídic nacional, especialment des de la reforma de la LOEx mitjançant la LO 4/2015, ha consolidat aquesta excepció normativa, deixant la porta oberta a la desactivació de drets fonamentals en nom de la seguretat i la sobirania (Martínez Escamilla et al., 2015). L'Estat justifica aquestes pràctiques amb l'argument que es tracta de rebuigs previstos per llei (Real, 2021), tot i que aquests contravenen els compromisos internacionals subscrits per Espanya.

Aquesta qüestió, però, no rau únicament en una contradicció legal entre normes estatals i tractats internacionals, sinó en una estratègia institucional deliberada que fa possible la suspensió de drets sota criteris de seguretat i excepcionalitat (Martínez Escamilla et al., 2015). Aquesta arquitectura legal no és un error o un buit, sinó un mecanisme actiu de desresponsabilització, que tolera la violència mentre la presenta com a necessària i legítima (Sánchez Tomás, 2018; García Vitoria, 2024). En aquest sentit, el problema no és tant la inexistència de drets, sinó la seva desactivació selectiva en funció de qui els exerceix i on es troba.

Alhora, la dificultat per documentar i denunciar aquestes actuacions es veu agreujada per l'opacitat estructural del sistema, doncs la manca de transparència i rendició de comptes reforça aquesta impunitat. Les dades oficials sobre devolucions són escasses i gairebé

inaccessibles i només surten a la llum quan es produeixen tragèdies visibles o quan hi ha intervenció directa d'ONGs i entitats de drets humans (SJM, 2023). I, de forma oficial per part del Govern, les úniques fonts disponibles provenen de preguntes parlamentàries (Campo, 2021; Congrés dels Diputats, 2024). Aquesta opacitat institucional limita la supervisió pública i la capacitat de denúncia, alhora que alimenta una narrativa d'Estat que nega la pràctica, tot redefinint-la terminològicament.

Aquest escenari ha estat possible no sols per l'acció del poder executiu o legislatiu, sinó per una complicitat institucional més àmplia, incloent-hi la inacció judicial i la manca de mecanismes de supervisió efectius (SJM, 2023; Amnistia Internacional, 2024). La retòrica de la seguretat, a més, ha contribuït a construir un imaginari social que justifica i accepta com a tolerable la violació de drets humans, sempre que es presenti en clau de defensa de l'ordre o la protecció del “nosaltres” (Mbembe, 2003). La frontera sud espanyola actua com un dispositiu polític que determina qui pot accedir a drets i qui n'és exclòs del marc jurídic. Independentment de les vulnerabilitats de les persones, aquesta frontera esdevé un filtre que, mitjançant lògiques de control i diferenciació racial (Mbembe, 2003), defineix l'accés o l'exclusió dels drets. D'aquesta manera, la legalitat, quan s'allunya dels principis de dignitat i justícia, es transforma en un instrument d'exclusió en comptes de ser una garantia.

Tot plegat porta a una constatació central: la compatibilitat entre control fronterer i drets humans és factible des del punt de vista jurídic, però políticament condicionada. És a dir, mentre es mantingui l'actual enfocament en què l'Estat es dota de poder per actuar fora de dret, qualsevol compatibilitat serà només formal, però no efectiva. En aquest marc, la discussió no hauria de centrar-se en si els Estats tenen dret a controlar les seves fronteres, que és un fet legítim, sinó en quins límits ètics i jurídics han de respectar en exercir aquest dret (Carrera & Stefan, 2020). Aquesta reflexió obliga a superar la falsa dicotomia entre seguretat i drets i a comprendre que una gestió justa de les fronteres no implica absència de control, sinó control amb garanties i responsabilitat institucional

Per avançar en aquesta direcció, cal un canvi de marc normatiu que elimini les excepcions legalitzades, una reforma institucional que prioritzi la rendició de comptes i la supervisió independent i una transformació del relat públic, que trenqui amb la narrativa que associa migració i amenaça i reconegui la mobilitat com a dret i realitat estructural del món contemporani. Les fronteres poden ser espais de sobirania, però no ho poden ser a costa dels drets humans. El que està en joc no és només la protecció de les persones migrants,

sinó la legitimitat del sistema democràtic i la coherència d'un Estat de dret que no pot permetre excepcions a la dignitat humana com a principi fonamental.

6. Referències

- A. J. (2024, 16 d'octubre). ¿Qué queda intacto en la Ley Mordaza? *El Salto*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.elsaltodiario.com/libertad-expresion/reforma-ley-mordaza>
- Agamben, G. (1998). Homo Sacer. El poder soberano y la nuda vida. *Pre-textos*. <https://desarmandolacultura.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/04/agamben-giorgio-homo-sacer-vol-i.pdf>
- AIJDR-Europa. (2018). Análisis judicial: procedimientos de asilo y principio de no devolución. *European Asylum Support Office*. <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Asylum-Procedures-JA-ES.pdf>
- Alt Comissionat de les Nacions Unides per a Refugiats (ACNUR). (1951, 14 de desembre). Convención sobre el Estatuto de los Refugiados. https://www.acnur.org/sites/default/files/2023-05/Convencion_1951.pdf
- Alt Comissionat de les Nacions Unides per a Refugiats (ACNUR). (2001, 9-10 de juliol). El principio de no-devolución. <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2002/01151.pdf>
- Alt Comissionat de Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR). (2007, 26 de gener). Opinión Consultiva sobre la aplicación extraterritorial de las obligaciones de no devolución en virtud de la Convención sobre el Estatuto de los Refugiados de 1951 y su Protocolo de 1967. <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2009/7123.pdf>
- Amnistía Internacional. (2005, 19 de juny). España. Frontera Sur. El Estado da la espalda a los derechos humanos de los refugiados e inmigrantes. <https://www.amnesty.org/es/documents/eur41/008/2005/es/>
- Amnistía Internacional. (2022, 1 de juliol). ¿Qué son las devoluciones en caliente? 7 claves para entenderlas. [Revisat el febrer de 2025 a través de]: <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/que-son-las-devoluciones-en-caliente-7-claves-para-comprenderlo/>
- Amnistía Internacional. (2025, 3 d'abril). Bélgica: La ausencia persistente de servicios de acogida viola los derechos y la dignidad de quienes solicitan asilo.

<https://www.amnesty.org/es/latest/news/2025/04/belgium-persistent-failure-to-provide-reception-violates-rights-and-dignity-of-people-seeking-asylum/>

Asamblea General de las Naciones Unidas. (2019, 24 de maig). Normas imperativas de derecho internacional general (*ius cogens*). *Comisión de Derecho Internacional*. <https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/g19/147/25/pdf/g1914725.pdf>

Barry Buzan, Ole Wæver & Jaap de Wilde: Security. A New Framework for Analysis. (n.d.). *Internasjonal Politikk*. [Accés a la publicació](#)

Blanco, M. (2021, 19 de maig). Crisis migratoria en Ceuta: ¿qué son las devoluciones en caliente?. *Newtral*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.newtral.es/que-son-las-devoluciones-en-caliente-ceuta/20210519/>

Bocanegra, R. (2018, 23 d'abril). España expulsó en los últimos diez años a 189.540 personas y quiso echar a otras 373.175. *Público*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.publico.es/sociedad/espana-expulso-ultimos-diez-anos-189-540-personas-quiso-echar-373-175.html>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (1978, 29 de desembre). Constitución Española. <https://www.boe.es/buscar/pdf/1978/BOE-A-1978-31229-consolidado.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (1987, 9 de novembre). Instrumento de ratificación de la Convención contra la tortura y otros tratos o penas crueles, inhumanos o degradantes, hecha en Nueva York el 10 de diciembre de 1984. <https://www.boe.es/boe/dias/1987/11/09/pdfs/A33430-33436.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (1992, 25 d'abril). Acuerdo entre el Reino de España y el Reino de Marruecos relativo a la circulación de personas, el tránsito y la readmisión de extranjeros entrados ilegalmente. <https://www.boe.es/boe/dias/1992/04/25/pdfs/A13969-13970.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (1995, 2 de març). Real Decreto 203/1995, de 10 de febrero, por el que se aprueba el Reglamento de aplicación de la Ley 5/1984, de 26 de marzo, reguladora del derecho de asilo y de la condición de refugiado, modificada por la Ley 9/1994, de 19 de mayo. <https://www.boe.es/buscar/pdf/1995/BOE-A-1995-5542-consolidado.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (1996, 17 de gener). Ley Orgánica 1/1996, de 15 de enero, de Protección Jurídica del Menor, de modificación parcial del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil. <https://www.boe.es/buscar/pdf/1996/BOE-A-1996-1069-consolidado.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2000, 12 de enero). Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. <https://www.boe.es/buscar/pdf/2000/BOE-A-2000-544-consolidado.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2008, 24 de diciembre). Directiva 2008/115/CE del Parlamento Europeo y del Consejo de 16 de diciembre de 2008 relativa a normas y procedimientos comunes en los Estados miembros para el retorno de los nacionales de terceros países en situación irregular. <https://www.boe.es/doue/2008/348/L00098-00107.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2009a, 13 d'octubre). Instrumento de Ratificación del Protocolo nº 4 al Convenio para la protección de los Derechos Humanos y de las Libertades Fundamentales, reconociendo ciertos derechos y libertades, además de los que ya figuran en el Convenio y Protocolo Adicional al Convenio (Convenio nº 46 del Consejo de Europa), hecho en Estrasburgo el 16 de septiembre de 1963. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2009-16302>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2009b, 31 d'octubre). Ley 12/2009, de 30 de octubre, reguladora del derecho de asilo y de la protección subsidiaria. <https://www.boe.es/buscar/pdf/2009/BOE-A-2009-17242-consolidado.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2010a, 30 de març). Versión consolidada del Tratado de la Unión Europea. <https://www.boe.es/doue/2010/083/Z00013-00046.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2010b, 30 de març). Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea (CDFUE). <https://www.boe.es/doue/2010/083/Z00389-00403.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2010c, 30 de març). Versión consolidada del Tratado de Funcionamiento de la Unión Europea. <https://www.boe.es/doue/2010/083/Z00047-00199.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2011, 30 d'abril). Real Decreto 557/2011, de 20 de abril, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley Orgánica 4/2000, sobre derechos y

libertades de los extranjeros en España y su integración social, tras su reforma por Ley Orgánica 2/2009. <https://www.boe.es/buscar/pdf/2011/BOE-A-2011-7703-consolidado.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2013a, 26 de febrer). Pleno. Sentencia 17/2013, de 31 de enero de 2013. Recurso de inconstitucionalidad 1024-2004. Interpuesto por el Parlamento Vasco con respecto a diversos preceptos de la Ley Orgánica 14/2003, de 20 de noviembre, de reforma de la Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social; de la Ley 7/1985, de 2 de abril, reguladora de las bases del régimen local; de la Ley 30/1992, de 26 de noviembre, de régimen jurídico de las Administraciones públicas y del procedimiento administrativo común y de la Ley 3/1991, de 10 de enero, de competencia desleal. Derecho a la protección de datos; garantías del procedimiento administrativo sancionador y competencias en materia de procedimiento administrativo: interpretación conforme de los preceptos legales relativos a la comunicación interadministrativa de datos, el acceso a los datos del padrón y los registros de personas y bienes de los extranjeros internados (SSTC 292/2000 y 236/2007). Voto particular. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2013-2167>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2013b, 29 de juny). Directiva 2013/33/UE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 26 de junio de 2013, por la que se aprueban normas para la acogida de los solicitantes de protección internacional. <https://www.boe.es/doue/2013/180/L00096-00116.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2015, 31 de març). Ley Orgánica 4/2015, de 30 de marzo, de protección de la seguridad ciudadana. <https://www.boe.es/buscar/pdf/2015/BOE-A-2015-3442-consolidado.pdf>

Boletín Oficial del Estado (BOE). (2016, 23 de març). Reglamento (UE) 2016/399 del Parlamento Europeo y del Consejo de 9 de marzo de 2016 por el que se establece un Código de normas de la Unión para el cruce de personas por las fronteras (Código de fronteras Schengen). <https://www.boe.es/doue/2016/077/L00001-00052.pdf>

Border Forensics. (2025). La trampa de la frontera entre Nador y Melilla. [Revisat l'abril de 2025 a través de]: <https://www.borderforensics.org/es/investigations/nadormelilla/>

Campo, S. (2021, 29 de maig). Las cifras ocultas de las devoluciones en caliente. *La Razón*. [Revisat l'abril de 2025 a través de]: <https://www.larazon.es/espana/20210529/gr447plrtzc5tkcaiq6anmcueu.html>

Carrera, S., & Stefan, M. (Eds.). (2020). Fundamental rights challenges in border controls and expulsion of irregular immigrants in the European Union: Complaint mechanisms and access to justice. *Routledge*. [Accés a la publicació](#)

Castedo, A. (2014, 16 de setembre). España: Qué son las “devoluciones en caliente” y por qué son tan polémicas. *BBC Mundo*. [Revisat el febrer de 2025 a través de]: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/09/140915_devoluciones_caliente_espana_a_c

Castro Orellana, R., & Chamorro Sánchez, E. (2021). *Para una crítica del neoliberalismo: Foucault y nacimiento de la biopolítica / Rodrigo Castro, Emmanuel Chamorro, editores* (Primera edición). Lengua de Trapo.

Cembrero, I. (2022, 3 de març). Marruecos redobla su presión con el mayor salto en Melilla y cifras récord en Canarias. *El Confidencial*. [Revisat el març de 2025 a través de]: https://www.elconfidencial.com/espana/2022-03-03/marruecos-presion-migratoria_3385045/

Ceuta ahora. (2024, 21 d'agost). El PP reclama la intervención de la UE para frenar la ola migratoria en Ceuta, Melilla y Canarias. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://ceutaahora.com/art/16921/el-pp-reclama-la-intervencion-de-la-ue-para-frenar-la-ola-migratoria-en-ceuta-melilla-y-canarias>

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR), Andalucía Acoge, Asociación Elin, et al. (s.d.). Aportaciones sobre las prácticas de pushbacks y su impacto en los derechos humanos de las personas migrantes en el caso del Estado español en respuesta al cuestionario planteado por el Relator Especial sobre los derechos humanos de los migrantes. <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2021/02/Devoluciones-en-caliente.pdf>

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR). (2017). Refugiados y migrantes en España: los muros invisibles tras la frontera sur. <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2018/02/INFORME-FRONTERA-SUR.pdf>

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR). (2020, 25 de febrer). Manifiesto contra las ‘devoluciones en caliente’ junto a un centenar de personalidades. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.cear.es/nota-de-prensa/manifiesto-devoluciones-en-caliente/>

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR). (2024, 24 de juny). Masacre de Melilla: dos años reclamando justicia para acabar con la impunidad en las fronteras. [Revisat el febrer de 2025 a través de]: <https://www.cear.es/noticias/masacre-melilla-justicia-impunidad-fronteras/>

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR). (2025, 6 de febrer). Caso Tarajal: 14 muertes y 11 años de impunidad. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.cear.es/noticias/caso-tarajal/>

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR). (s.d.a). Externalización de fronteras: España — Marruecos. https://www.cear.es/wp-content/uploads/2021/04/FICHA_Externalizacion_Fronteras_Espana-Marruecos.pdf

Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR). (s.d.b). Resumen ejecutivo: Bélgica, el derecho de asilo en el corazón de Europa. <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2019/09/Resumen-ejecutivo-B%C3%A9lgica.pdf>

Comissió Catalana d’Ajuda al Refugiat (CCAR). (s.d.). Dos años después de la tragedia de El Tarajal, catorce muertes y una desaparición siguen impunes. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.ccar.cat/dos-anos-despues-de-la-tragedia-de-el-tarajal-catorce-muertes-y-una-desaparicion-siguen-impunes/>

Congrés dels Diputats. (2024, 23 de gener). Pregunta al Gobierno con respuesta escrita sobre las devoluciones en caliente. https://www.congreso.es/entradap/115p/e0/e_0008836_n_000.pdf

Consell Europeu i Consell de la Unió Europea. (s.d.). Pacto sobre Migración y Asilo. [Revisat el febrer de 2025 a través de]: <https://www.consilium.europa.eu/es/policies/eu-migration-asylum-reform-pact/>

Cruz, R. (2024, 23 de juny). El “apartheid fronterizo” persiste en la valla de Melilla tras dos años de la masacre. *Público*. [Revisat l’abril de 2025 a través de]: <https://www.publico.es/sociedad/apartheid-fronterizo-persiste-valla-melilla-dos-anos-masacre.html>

Díaz, N. Muñoz, E., Laorden, V. & Sánchez-Calero, C. (2024). El Pacto Europeo sobre Migración y Asilo: Retos y Amenazas para los Derechos Humanos. *Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR)*. <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2024/04/Pacto-Europeo-de-Migracion-y-Asilo-retos-y-amenazas.pdf>

Elorduy, P. (2024, 18 de juny). Melilla-Nador, 24 de junio de 2022: anatomía de un crimen racista. *El Salto*. [Revisat l'abril de 2025 a través de]: <https://www.elsaltodiario.com/frontera-sur/melilla-nador-24-junio-2022-anatomia-un-crimen-racista-frontera>

Escorial, A., Marcos, L. & Perazzo, C. (2016, juny). Infancias invisibles. *Save the Children*. <https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/infancias-invisibles-ninos-migrantes-refugiados-trata-save-the-children.pdf>

Espiniella Menéndez, Á. (2016). Crítica al régimen especial de rechazos en la frontera de Ceuta y Melilla. *Revista Española de Derecho Internacional*, 68(2), 321-328. https://www.jstor.org/stable/26181588?sid=primo&saml_data=eyJpbmN0aXRldGlvbklkeyI6WyI2OWIxNTU3ZS01ZjU2LTQwOTYtODc0Yi02Y2IxMzcxOGIzMjUiXSwic2FtbFRva2VuIjojNzdkZGU1YzQtY2UwYi00NmU5LWEzMmItMGY2MGY1NTFiZGUzIn0&seq=1

Europa Press. (2023, 22 d'octubre). Un juzgado de Melilla estima legales las “devoluciones en caliente” en Chafarinas de 6 sirios procedentes de Marruecos. [Revisat l'abril de 2025 a través de]: <http://europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-juzgado-melilla-estima-legales-devoluciones-caliente-chafarinas-sirios-procedentes-marruecos-20231022165706.html>

European Union Agency for Asylum (EUAA). (s.d.). 3.1.1. Access to territory. *European Union*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://euaa.europa.eu/asylum-report-2024/311-access-territory>

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2024, 19 de setembre). Monitoring fundamental rights during screening and the asylum border procedure – A guide on national independent mechanisms. *European Union*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/border-rights-monitoring>

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (s.d.). Establecimiento de mecanismos nacionales independientes para supervisar el cumplimiento de los

derechos fundamentales en las fronteras exteriores de la Unión Europea. *European Union*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-monitor-fundamental-rights-eu-external-borders_es.pdf

European Union. (2000, 18 de diciembre). Charter of Fundamental Rights of the European Union. https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

European Union. (2012, 26 d'octubre). Consolidated version of the Treaty on European Union. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

European Union. (2016, 23 de març). Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0399>

Ferrer Martorell, G. (2024, juny). Cooperación y Seguridad Fronteriza entre España y Marruecos. Análisis de la estrategia de seguridad y control migratorio implementados por España y Marruecos. *Universidad Pontificia de Comillas*. <https://repositorio.comillas.edu/xmlui/bitstream/handle/11531/79593/TFG%20Ferrer%20Martorell%2C%20Gabriel.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Fuentes Díaz, A. (2022). Hacer morir-Dejar morir: Bio-Necropolítica y antagonismo capital-trabajo. *Dipòsit Digital de Documents de la UAB*. <https://ddd.uab.cat/record/257452>

Fuentes Lara, C. i Fanjul, G. (2024, abril). Externalización: Caos, corrupción y control migratorio bajo la apariencia de cooperación europea. *Por Causa*. https://porcausa.org/wp-content/uploads/2024/04/InformeExternaliz_COMPLETO_04_25.pdf

Gammeltoft-Hansen, T. (2011). Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control: Vol. v. Series Number 77 (1st ed.). *Cambridge University Press*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511763403>

Gammeltoft-Hansen, T., Minderhoud, P., & Guild, E. (2011). The Externalisation Of European Migration Control And The Reach Of International Refugee Law. In *The First*

Decade of EU Migration and Asylum Law (Vol. 24, pp. 273–298). BRILL.
<https://doi.org/10.1163/ej.9789004212039.i-485.71>

García Vitoria, I. (2024). Entradas irregulares en grupo y prohibición de devoluciones colectivas. El asunto N.D. y N.T. contra España. *Crítica Penal y Poder*, núm. 26. Dossier "Migración y trata. Algunas sentencias relevantes".
<https://revistes.ub.edu/index.php/CriticaPenalPoder/article/view/46791>

Generalitat de Catalunya. (1989, 20 de novembre). Convenció sobre els Drets de l'Infant.
https://jocdelsdrets.gencat.cat/assets/pdf/Convencio_drets_infancia.pdf

González Morales, F. (2021, 12 de maig). Informe sobre las formas de hacer frente a los efectos en los derechos humanos de las devoluciones en caliente de migrantes en tierra y en el mar. *Asamblea General de las Naciones Unidas*.
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g21/106/36/pdf/g2110636.pdf>

Guild, E. (2024). Frontex and access to justice: The need for effective monitoring mechanisms. *European Law Journal*, 30(1–2), 136–148.
<https://doi.org/10.1111/eulj.12501>

Hernández Moreno, N. (2024). Rechazos en frontera. Una violación sistemática de derechos humanos con respaldo institucional. ¿Hacia la normalización de una frontera sin derechos? *Eunomía. Revista en Cultura de la Legalidad*, 26, pp. 58-94. DOI:
<https://doi.org/10.20318/eunomia.2024.8502>

Human Rights Watch. (2022, 30 de juny). Marruecos/España: horribles muertes de migrantes en la frontera de Melilla. [Revisat el maig de 2025 a través de]:
<https://www.hrw.org/es/news/2022/06/30/marruecos/espana-horribles-muertes-de-migrantes-en-la-frontera-de-melilla>

Huysmans, J. (2006). The Politics of Insecurity: Fear, migration and asylum in the EU. In *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU* (1st ed., pp. 1–191). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203008690>

IzquierdaDiario. (2022, 6 de juliol). Descargas eléctricas, golpes hasta la muerte, “devoluciones en caliente”: testimonios de la brutal represión antimigrantes en Melilla.

[Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.izquierdadiario.es/Descargas-electricas-golpes-hasta-la-muerte-devoluciones-en-caliente-testimonios-de-la-brutal>

Lamet, J. (2024, 15 de juliol). El PP exige la declaración de emergencia migratoria y más fondos para apoyar la reforma de la Ley de Extranjería. *El Mundo*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.elmundo.es/espana/2024/07/15/669553a2fc6c83f0258b458e.html>

Lo Coco, D. & González Hidalgo, E. (2021a, desembre). La doble lógica de la externalización europea: protección y deportación en Marruecos». *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, n.º 129, p. 79-106. DOI: doi.org/10.24241/rcai.2021.129.3.79

Lo Coco, D., Ladan, S., Cardona, D., et al. (2021b, gener). Vulneraciones de derechos en la frontera sur: Gran Canaria y Melilla. *Iridia*. <https://iridia.cat/wp-content/uploads/2021/01/INFORME-DDHH-FRONTERA-SUR-2021.pdf>

Mangas Martín, A. (2021). El territorio del Estado: perspectiva desde el derecho internacional. *Instituto Complutense de Estudios Internacionales (ICEI)*. <https://www.ucm.es/icei/file/op0121-2->

Martínez Escamilla, M. (2021). Las 'devoluciones en caliente' en el asunto N.D. y N.T. contra España (Sentencia de la Gran Sala TEDH de 13 de febrero de 2020). *Revista Española de Derecho Europeo*, Núm. 77. [Accés a la publicació](#)

Martínez Escamilla, M. et al. (2014). Informe jurídico. Expulsiones en caliente: cuando el estado actúa al margen de la ley. <https://docta.ucm.es/entities/publication/ef82f221-c2de-4324-a958-fe045d081c3e>

Martínez Escamilla, M. et al. (2015). Informe jurídico. Rechazos en frontera: ¿Frontera sin derechos?: Análisis de la DA 10 de la LO 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social, introducida por la LO 4/2015, de 30 de marzo, de protección de la seguridad ciudadana. <https://docta.ucm.es/entities/publication/5a0af712-07cd-446d-9e10-cd3ebac0b8bc>

Martínez Escamilla, M. i Sánchez Tomás, J.M. (2019). La vulneración de derechos en la frontera sur: de las devoluciones en caliente al rechazo en frontera, en Martínez Escamilla, M. y Sánchez Tomás, J.M. (Coords.): “la movilidad humana: entre los derechos y la

criminalización”. *Monográfico de la Revista Crítica Penal y Poder*, Núm. 18., pàgs. 28-39. <https://revistes.ub.edu/index.php/CriticaPenalPoder/article/view/30409>

Martínez Escamilla, M., & Sánchez Tomás, J. M. (2015). Devoluciones ilegales en la frontera sur: análisis jurídico de las denominadas “devoluciones en caliente”. *Universidad Complutense de Madrid*. <https://docta.ucm.es/entities/publication/6da565a8-aa3e-4c1e-b7f6-b34c505d90c2>

Martínez, P. (2023, 24 de juny). El horror del recuerdo del salto a la valla de Melilla, un año después. *El País*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://elpais.com/videos/2023-06-24/el-horror-del-recuerdo-del-salto-a-la-valla-de-melilla-un-ano-despues.html>

Mbembe, A. (2003). Necropolitics. *Public Culture*, 15(1), 11-40. <https://doi.org/10.1215/08992363-15-1-11>

Migrantes con derechos. (s.d.). Experiencias de devoluciones sumarias. <https://migrantesconderechos.org/wp-content/uploads/2020/10/Diptico-Testimonios-DS-Web.pdf>

Ministerio de Justicia. (2017, 3 d’octubre). Sentencia del TEDH sobre el asunto N.D. y N.T. contra España (demandas n.º 8675/15 y 8697/15) en Estrasburgo el 3 de octubre de 2017. https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaInternacional/TribunalEuropeo/Documents/1292428561527-Sentencia_N.D._y_N.T._c_Espa%C3%B1a.pdf

Ministerio de Justicia. (2020, 13 de febrer). Sentencia del TEDH sobre el asunto N.D. i N.T. contra Espanya (demandas n.º 8675/15 i 8697/15) en Estrasburgo el 13 de febrero de 2020. <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaInternacional/TribunalEuropeo/Documents/Sentencia%20de%20Gran%20Sala%20en%20N.D.%20y%20N.T.%20v.%20Espa%C3%B1a.pdf>

Ministerio del Interior. (s.d.a). Acuerdo de Schengen. *Gobierno de España*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.interior.gob.es/opencms/es/servicios-al-ciudadano/tramites-y-gestiones/extranjeria/acuerdo-de-schengen/>

Ministerio del Interior. (s.d.b). Control de fronteras. *Gobierno de España*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.interior.gob.es/opencms/es/servicios-al-ciudadano/tramites-y-gestiones/extranjeria/control-de-fronteras/>

Morales, E. M. (2023, 22 de juny). Aniversario de la masacre de Melilla: un año de mentiras e impunidad. *Público*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.publico.es/sociedad/aniversario-masacre-melilla-ano-mentiras-e-impunidad.html>

Moreno-Lax, V. (2018). The EU Humanitarian Border and the Securitization of Human Rights: The ‘Rescue-Through-Interdiction/Rescue-Without-Protection’ Paradigm. *Journal of Common Market Studies*, 56(1), 119–140. <https://doi.org/10.1111/jcms.12651>

Naciones Unidas. (2021, maig 12). Informe sobre las formas de hacer frente a los efectos en los derechos humanos de las devoluciones en caliente de migrantes en tierra y en el mar. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g21/106/36/pdf/g2110636.pdf>

Nacions Unides. (1948, 10 de desembre). Declaración Universal de los Derechos Humanos. <https://www.un.org/es/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Nacions Unides. (1966, 16 de desembre). Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos. <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

Nacions Unides. (1984, 10 de desembre). Convención contra la Tortura y Otros Tratos o Penas Crueles, Inhumanos o Degradantes. https://www.ohchr.org/sites/default/files/cat_SP.pdf

Nacions Unides. (s.d.a). Fundamento de las Normas Internacionales de Derechos Humanos. <https://www.un.org/es/about-us/udhr/foundation-of-international-human-rights-law>

Nacions Unides. (s.d.b). Derecho Internacional de los Derechos Humanos. <https://www.ohchr.org/es/instruments-and-mechanisms/international-human-rights-law>

Office of the High Commissioner (OHCHR). (s.d.). The principle of non-refoulement under international human rights law. *United Nations Human Rights*. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf>

Onidi, O. (2022, 27 d'octubre). Recommendations of the Advisory Board On the Annual Report of the Independent Monitoring Mechanism (June 2021 – June 2022). *Croatian Red Cross*.

<https://www.hck.hr/UserDocsImages/Nezavisni%20mehanizam/Recommendations%20of%20the%20Advisory%20Board.pdf?vel=149016>

ONU Migración (IOM). (2021, 9 de febrer). Llamamiento de la IOM para poner fin a las devoluciones y a la violencia contra migrantes en las fronteras de la UE. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.iom.int/es/news/llamamiento-de-la-iom-para-poner-fin-las-devoluciones-y-la-violencia-contramigrantes-en-las-fronteras-de-la-ue>

Orozco Restrepo, G. A. (2000). El aporte de la Escuela de Copenhague a los estudios de seguridad. *Revista fuerzas armadas y sociedad*, 20(1), 141-162. <https://www.flacsoandes.edu.ec/sites/default/files/%25f/agora/files/escueladecopenhague.pdf>

Parlament Europeu. (2000, 18 de desembre). Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea. https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_es.pdf

Portal Jurídic de Catalunya. (s.d.). Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social. <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=555953>

Real, A. (2021, 28 d'octubre). La diferencia entre rechazo en frontera y devolución en caliente: el término que Interior evita. *Newtral*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.newtral.es/rechazo-en-frontera-diferencia-devolucion-en-caliente/20211028/>

Sánchez Legido, Á. (2020). Las devoluciones en caliente españolas ante el tribunal de Estrasburgo: ¿apuntalando los muros de la Europa fortaleza? *Revista española de derecho internacional*, 72(2), 235-259. https://www.jstor.org/stable/26927917?sid=primo&saml_data=eyJpbmN0aXR1dGlvbkklkcyI6WyI2OWIxNTU3ZS01ZjU2LTQwOTYtODc0Yi02Y2IxMzcxOGIzMjUiXSwic2FtbFRva2VuIjoiaOTYxY2RhNjMtMTJjOC00MzQ3LWJhNzItYWZjZmVmM2FmYjA0In0&seq=1

Sánchez Tomás, J. M. (2018). Las devoluciones en caliente en el Tribunal Europeo de Derechos Humanos (STEDH, AS. N.D. y NT vs España, de 03.10.2017). *Revista Española de Derecho Europeo*, núm. 65, pàgs. 101-135. [Accés a la publicació](#)

Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negociación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. *ElDiario.es*. https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html

Save the Children. (2020, 14 de febrer). Sentencia “devoluciones en caliente”. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.savethechildren.es/actualidad/sentencia-devoluciones-en-caliente-el-riesgo-hacia-la-proteccion-en-frontera-de-los-ninos>

Sempere, A. (2025, 27 de març). El TSJA declara ilegales las devoluciones en caliente por mar en Ceuta. *El Mundo*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.elmundo.es/espana/2025/03/27/67e5692be9cf4abf6a8b457b.html>

Senante, A. (2023, 26 de juny). Tragedia en la valla de Melilla: Un año de impunidad tras la masacre. *Amnistía Internacional*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/tragedia-en-la-valla-de-melilla-nunca-mas/>

Servicio Jesuita a Migrantes (SJM) España. (2023). Internamiento “muteado”. Personas cuyo sufrimiento queda oculto a la sociedad. <https://sjme.org/wp-content/uploads/2024/06/Informe-CIE-2023-SJM.pdf>

Servicio Jesuita a Migrantes (SJM). (2024, 17 de setembre). La justicia declara ilegal aplicar devoluciones en caliente en el mar. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://sjme.org/2024/09/17/la-justicia-declara-ilegal-aplicar-devoluciones-en-caliente-en-el-mar/>

Sosa Navarro, M. (2020). Hot Returns in Light of the Doctrine of Culpable Conduct: the N.D. and N.T. Against Spain Before the ECHR. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 24(67), 1039-1061. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000604819100008>

Tribunal Europeu de Drets Humans i Consell d'Europa. (s.d.). Convenio Europeo de Derechos Humanos (CEDH). https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_spa

Unió Europea. (2008, 24 de desembre). Directiva 2008/115/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 16 de desembre de 2008, relativa a normes i procediments comuns en els Estats membres per al retorn dels nacionals de tercers països en situació irregular. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=celex%3A32008L0115>

United Nations. (1984, 10 de desembre). Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>

United Nations. (s.d.). Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Urías, J. (2022, 14 de febrer). ¿Qué es la ley mordaza, por qué es un peligro y qué significa derogarla? *CTXT – Contexto y Acción*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://ctxt.es/es/20220201/Firmas/38745/derechos-fundamentales-ley-mordaza-policia-jueces-libertades-reforma.htm>

Vargas Martín, J. (2021, 24 de juny). Estrasburgo inadmite por falta de pruebas la demanda de un migrante devuelto en caliente por la Guardia Civil en Melilla. *Público*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://www.publico.es/sociedad/strasburgo-inadmite-falta-pruebas-demanda-migrante-devuelto-caliente-guardia-civil-melilla.html>

Varo, L. J. (2021, 28 de maig). La Fiscalía de Ceuta investiga las devoluciones en caliente de menores durante la crisis fronteriza. *El País*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://elpais.com/espana/2021-05-28/la-fiscalia-de-ceuta-investiga-las-devoluciones-en-caliente-de-menores-durante-la-crisis-fronteriza.html>

Vázquez Arredondo, R. (2024). Biopolítica. *Valenciana: revista de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Guanajuato*, 17(34), 35–58. <https://doi.org/10.15174/rv.v17i34.750>

Velasco, J. C. (2020). Desnaturalizando la noción de frontera en el contexto migratorio. *Bajo Palabra (Madrid, Spain)*, 23, 23–48. <https://doi.org/10.15366/BP2020.23.001>

Vidal Avanzini, L. S. (2024, 17 de maig). ¿Se avecina un «push back» a las devoluciones en caliente en las políticas de frontera de la UE?. *Universidad de Salamanca*. <https://clinicajuridica.usal.es/2024/05/17/se-avecina-un-push-back-a-las-devoluciones-en-caliente-en-las-politicas-de-frontera-de-la-ue/>

Villar, R. (2022, 22 de març). El PP alerta de una invasión migratoria sobre Ceuta y Melilla cuando se reabran las fronteras. *Ok Diario*. [Revisat el maig de 2025 a través de]: <https://okdiario.com/espana/pp-alerta-invasion-migratoria-sobre-ceuta-melilla-cuando-reabran-fronteras-8783334>

VOX España. (2022, 2 de marzo). Invasión migratoria en Melilla | Abascal, a Sánchez: ‘Es un buen momento para que rectifiquen y se vuelva a plantear que Ceuta y Melilla estén bajo la protección de la Alianza Atlántica’. [Revisat el maig de 2025 a través de]: https://www.voxespana.es/grupo_parlamentario/actividad-parlamentaria/invasion-migratoria-en-melilla-abascal-a-sanchez-es-un-buen-momento-para-que-rectifiquen-y-se-vuelva-a-plantear-que-ceuta-y-melilla-esten-bajo-la-proteccion-de-la-alianza-atlantica-20220302

Wilhemi Aparicio, M. (2022, 11 de maig). Las “devoluciones en caliente” como ataque frontal al Estado de derecho. La reforma de la Ley Orgánica de Seguridad Ciudadana como oportunidad (¿perdida?). *Revista Catalana de Dret Públic*. <https://eapc-rmdp.blog.gencat.cat/2022/05/11/las-devoluciones-en-caliente-como-ataque-frontal-al-estado-de-derecho-la-reforma-de-la-ley-organica-de-seguridad-ciudadana-como-oportunidad-perdida-marco-aparicio-wilhelm/>

Wodak, R. (2015). The politics of fear: What right-wing populist discourses mean. *Sage*. <https://sk.sagepub.com/book/mono/preview/the-politics-of-fear.pdf>

Yáñez Suárez, H. (2021, 6 de febrer). Siete años después continúa la impunidad en la tragedia del Tarajal. *Amnistía Internacional*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/justicia-tragedia-tarajal/>

7. Annexos

7.1.- Annex I: taula dels casos documentats de devolucions en calent a la frontera sud espanyola

Font: elaboració pròpia a través d'informes d'ONGs, organitzacions pels drets humans i notícies de premsa nacional.

Tτ	Data	Tτ	Població	Nombre de persones expulsades	Tτ	Procedència de les persones expulsades	Vulneracions detectades	Mecanismes legals	Tτ	Referències
	Finals del 2003		Ceuta	1		República Democràtica del Congo	Expulsió sense procediment legal adequat i sense avaluació de necessitats de protecció	S'incompleix l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009 reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària		Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. <i>ElDiario.es</i> . https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html
	2003		Ceuta	Nombre inexacte		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. <i>ElDiario.es</i> . https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html
	2004		Sense dades	1		Camerun	Expulsió sense procediment legal adequat i sense avaluació de necessitats de protecció	S'incompleix l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009 reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària		Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. <i>ElDiario.es</i> . https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html
	28 de desembre de 2004		Ceuta	Nombre inexacte (9 sol·licitants de protecció internacional)		Sense dades	Expulsió sense procediment legal adequat i sense avaluació de necessitats de protecció	S'incompleix l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009 reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària		Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. <i>ElDiario.es</i> . https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html

Tτ	Data	Tτ	Població	Nombre de persones expulsades	Tτ	Procedència de les persones expulsades	Vulneracions detectades	Mecanismes legals	Tτ	Referències
	6 de febrer de 2014 (tragèdia del Tarajal)		Ceuta	15 persones van morir a la frontera de Ceuta (a causa de l'actuació de la Guàrdia Civil espanyola)		Sense dades	Violació del dret a la vida i prohibició d'expulsions col·lectives	S'incompleix els arts. 6 i 13 del PIDCP, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, el principi de no devolució, l'art. 2 del CEDH, els arts. 19.1 i 19.2 de la Carta dels Drets Fonamentals de la UE, l'art. 4 del Protocol núm. 4 del Conveni Europeu de Drets Humans, l'art. 15 de la Constitució Espanyola, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. <i>ElDiario.es</i> . https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html
	6 de febrer de 2014		Ceuta	23		Sense dades	Violació del dret a la vida i prohibició d'expulsions col·lectives	S'incompleix els arts. 6 i 13 del PIDCP, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, el principi de no devolució, l'art. 2 del CEDH, els arts. 19.1 i 19.2 de la Carta dels Drets Fonamentals de la UE, l'art. 4 del Protocol núm. 4 del Conveni Europeu de Drets Humans, l'art. 15 de la Constitució Espanyola, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. <i>ElDiario.es</i> . https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html
	3 d'abril de 2014		Melilla	Nombre inexacte		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Sánchez, G. (2017, 5 d'octubre). De la negación hasta la condena judicial: 15 años de devoluciones en caliente en España. <i>ElDiario.es</i> . https://www.eldiario.es/desalambre/devoluciones-caliente-espana-clandestinidad-normalidad_1_1157279.html
	18 de juny de 2014		Melilla	Nombre inexacte		Sense dades	Expulsió sense procediment legal adequat i sense avaluació de necessitats de protecció	S'incompleix l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009 reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària		Castedo, A. (2014, 16 de setembre). España: Qué son las "devoluciones en caliente" y por qué son tan polémicas. <i>BBC Mundo</i> . https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/09/140915_devolucion_es_caliente_espana_ac

Tτ	Data	Tτ	Població	Nombre de persones expulsades	Tτ	Procedència de les persones expulsades	Vulneracions detectades	Mecanismes legals	Tτ	Referències
	13 d'agost de 2014		Melilla	70 (Sentència del TEDH de febrer de 2020 sobre el cas de N.D. i N.T.)		Mali i Costa de Marfil	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Observatori DESCA. (s.d.). Devoluciones en caliente. https://observatoridesc.org/es/devoluciones-caliente
	15 d'octubre de 2014 (Cas "Danny" del TEDH)		Melilla	1		Camerun	Expulsió sense procediment legal adequat i sense avaluació de necessitats de protecció	S'incompleix l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009 reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària		Vargas Martín, J. (2021, 24 de juny). Estrasburgo inadmite por falta de pruebas la demanda de un migrante devuelto en caliente por la Guardia Civil en Melilla. <i>Público</i> . https://www.publico.es/sociedad/strasburgo-inadmite-falta-pruebas-demanda-migrante-devuelto-caliente-guardia-civil-melilla.html
	15 d'octubre de 2014		Melilla	Nombre inexacte		Camerun i origen subsaharià	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Vargas Martín, J. (2021, 24 de juny). Estrasburgo inadmite por falta de pruebas la demanda de un migrante devuelto en caliente por la Guardia Civil en Melilla. <i>Público</i> . https://www.publico.es/sociedad/strasburgo-inadmite-falta-pruebas-demanda-migrante-devuelto-caliente-guardia-civil-melilla.html
	2017		Ceuta i Melilla	607 (d'un total de 5863 persones que van arribar a territori espanyol)		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Campo, S. (2021, 29 de maig). Las cifras ocultas de las devoluciones en caliente. <i>La Razón</i> . https://www.larazon.es/espana/20210529/gr447plrtzc5tkcaiq6anmcueu.html

Tτ	Data	Tτ	Població	Nombre de persones expulsades	Tτ	Procedència de les persones expulsades	Vulneracions detectades	Mecanismes legals	Tτ	Referències
	2018		Ceuta i Melilla	661		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Campo, S. (2021, 29 de maig). Las cifras ocultas de las devoluciones en caliente. <i>La Razón</i> . https://www.larazon.es/espana/20210529/gr447plrtzc5tkcaiq6anmcueu.html
	2019		Ceuta i Melilla	198 (d'un total de 6345)		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Campo, S. (2021, 29 de maig). Las cifras ocultas de las devoluciones en caliente. <i>La Razón</i> . https://www.larazon.es/espana/20210529/gr447plrtzc5tkcaiq6anmcueu.html
	2020		Ceuta i Melilla	212 (d'un total de 1705)		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Campo, S. (2021, 29 de maig). Las cifras ocultas de las devoluciones en caliente. <i>La Razón</i> . https://www.larazon.es/espana/20210529/gr447plrtzc5tkcaiq6anmcueu.html
	Maig del 2021		Ceuta	Nombre inexacte		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius i devolució de menors sense procediments adequats	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 3.1, 12, 22, 37 i 39 de la CDI, els arts. 18, 19.2 i 24 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la Directiva 2013/33/UE, els arts. 24 i 39 de la Constitució Espanyola, la LOEx, la LO 1/1996 i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Varo, L. J. (2021, 28 de maig). La Fiscalía de Ceuta investiga las devoluciones en caliente de menores durante la crisis fronteriza. <i>El País</i> . https://elpais.com/espana/2021-05-28/la-fiscalia-de-ceuta-investiga-las-devoluciones-en-caliente-de-menores-durante-la-crisis-fronteriza.html

Tτ	Data	Tτ	Població	Nombre de persones expulsades	Tτ	Procedència de les persones expulsades	Vulneracions detectades	Mecanismes legals	Tτ	Referències
	2021		Ceuta i Melilla	Més de 4000		Sense dades	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Campo, S. (2021, 29 de maig). Las cifras ocultas de las devoluciones en caliente. La Razón. https://www.larazon.es/espana/20210529/gr447plrtzc5tkcaiq6anmcueu.html
	3 de gener de 2022		Illes Chafarinas	6		Síria (sol·licitants d'asil)	Expulsió sense procediment legal adequat i sense avaluació de necessitats de protecció	S'incompleix l'art.13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18, 19.1 i 19.2 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, els arts. 3 i 13 del CEDH, els arts. 15 i 24 de la Constitució Espanyola, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Europa Press. (2023, 22 d'octubre). Un juzgado de Melilla estima legales las "devoluciones en caliente" en Chafarinas de 6 sirios procedentes de Marruecos. http://europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-juzgado-melilla-estima-legales-devoluciones-caliente-chafarinas-sirios-procedentes-marruecos-20231022165706.html
	24 de juny de 2022 (tragèdia de Melilla)		Melilla	Unes 2000 persones van intentar saltar la tanca; 37 van morir en l'intent; i 76 van desaparèixer. La policia espanyola en va retornar 470 de manera sumària i sense garanties al Marroc		La majoria procedents de Sudan	Expulsió col·lectiva sense garanties legals ni accés a recursos efectius	S'incompleix el principi de no discriminació i no devolució, l'art. 13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18 i 19 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Equipo de Migración y Refugio de Amnistía Internacional España. (2022, 1 de juliol). ¿Qué son las devoluciones en caliente? 7 claves para entenderlas. <i>Amnistía Internacional España</i> . https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/que-son-las-devoluciones-en-caliente-7-claves-para-comprenderlo/ ; Comisión Española de Ayuda al Refugiado. (2024, 24 de juny). Masacre de Melilla: dos años reclamando justicia para acabar con la impunidad en las fronteras. https://www.cear.es/noticias/masacre-melilla-justicia-impunidad-fronteras/ ; Senante, A. (2023, 26 de juny). Tragedia en la valla de Melilla: Un año de impunidad tras la masacre. <i>Amnistía Internacional España</i> . https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/tragedia-en-la-valla-de-melilla-nunca-mas/

Tτ	Data	Tτ	Població	Nombre de persones expulsades	Tτ	Procedència de les persones expulsades	Vulneracions detectades	Mecanismes legals	Tτ	Referències
	14 de novembre de 2023		Ceuta	1		Origen magrebí	Expulsió sense procediment legal adequat i sense avaluació de necessitats de protecció	S'incompleix l'art.13 del PIDCP, el principi de no devolució, l'art. 3 de la Convenció contra la Tortura, els arts. 18, 19.1 i 19.2 de la Carta de Drets Fonamentals de la UE, els arts. 3 i 13 del CEDH, els arts. 15 i 24 de la Constitució Espanyola, la LOEx i la Llei 12/2009, d'asil i protecció subsidiària		Sempere, A. (2025, 27 de març). El TSJA declara ilegales las devoluciones en caliente por mar en Ceuta. <i>El Mundo</i> . https://www.elmundo.es/espana/2025/03/27/67e5692be9cf4abf6a8b457b.html

7.2.- Annex II: figures jurídiques de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social (LOEx)

Figura jurídica	Descripció
Expulsió	Sanció administrativa que s'utilitza en cas d'infraccions greus, quan l'estranger està a Espanya en situació irregular. Exigeix expedient d'expulsió. La resolució ha d'estar motivada.
Denegació d'entrada	No té caràcter sancionador. S'aplica a estrangers que intenten entrar a Espanya per llocs fronterers habilitats. Exigeix resolució motivada i l'estranger ha d'estar informat que té un termini per a recórrer. Se li garanteix assistència lletrada d'ofici i intèrpret.
Devolució	No té naturalesa sancionadora. S'aplica a estrangers que pretenguin entrar il·legalment a Espanya per llocs no habilitats. No exigeix expedient d'expulsió, però l'estranger ha de ser identificat per la Policia Nacional. La devolució l'autoritza la Delegació del Govern i s'ha de garantir el dret a asil, a tutela judicial efectiva i intèrpret. El Tribunal Constitucional va tombar la prohibició d'entrada de tres anys, aparellada a la devolució (BOE, 2013).
Rebuig en frontera	Règim especial per a Ceuta i Melilla. S'aplica a estrangers detectats a les fronteres terrestres de Melilla i Ceuta mentre intenten superar la tanca. Respecta el dret a asil però no permet sol·licitar-lo en el moment del rebuig. No és aplicable a pasteres, immigrants que arriben nadant o a les illes i penyals espanyols pròxims a la costa marroquina.
Devolució en calent	Pràctica habitual a la frontera de Melilla i Ceuta amb el Marroc, que consisteix en el lliurament automàtic dels migrants que salten la tanca o arriben a illes i penyals de titularitat espanyola, situades enfront de les costes del Marroc. Els estrangers retornats a les autoritats marroquines no són identificats, ni tenen assistència lletrada, d'intèrpret ni se'ls permet demanar asil o recórrer la decisió. No està contemplada en la Llei d'Estrangeria.

Taula d'elaboració pròpia a partir de la lectura de Martínez Escamilla et al. (2014).

7.3.- Annex III: diagrama de PRISMA

Font: elaboració pròpia a través d'un model de diagrama de PRISMA (Campos, 2021).

Campos. (2021, 23 de juny). Diagrama de flujo PRISMA 2020. *BiblioGETAFE*. [Revisat el març de 2025 a través de]: <https://bibliogetafe.com/2021/06/23/diagrama-de-flujo-prisma-2020/>

Identificació de nous estudis via bases de dades i arxius

Identificació de nous estudis via altres mètodes

Identificació

Bases de dades (n=48)
Registres/Arxius
(n=21)

Registres eliminats
abans del cribratge:
Duplicats (n=13)
Registres inelegibles
per a eines
d'automatització
(k=0)
Registres eliminats
per altres raons (n=4)

Registres identificats a
partir de:
Pàgines web (n=10)
Organitzacions
internacionals i ONG
(n=14)
Cerca a través de cites
(n=6)

Cribratge

Registres garbellats
(n=87)

Registres exclosos
(n=31)

Publicacions
recuperades per a
avaluació (n=59)

Publicacions no
recuperades (n=3)

Publicacions
avaluades per a
elegibilitat (n=56)

Publicacions excloses:
No abordaven la
pràctica de
devolucions en calent
(n=10)
Repetides o de
qualitat insuficient
(n=6)

Publicacions avaluades
per a elegibilitat (n=56)

Inclusos

Nous estudis inclosos
en el treball (n=40)
Registres de nous
estudis inclosos
(n=40)

Total d'estudis
inclosos en el treball
(n=96)

